

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАСКРІЗНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ
«ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

УДК 37.09:82(072)
Х98

Розробник:

Худенко Ольга – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії й методики викладання навчальних дисциплін КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Х98 Худенко О. Методичні рекомендації щодо запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність»: Зарубіжна література / О. Худенко. – К. : Основа, 2018. – 32 с.

ISBN 978-966-699-985-9 (серія)

ISBN 978-966-699-976-7

«Методичні рекомендації щодо запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти: Зарубіжна література» розроблено для вчителів, які викладають предмет «Зарубіжна література» у 5-9 класах та прагнуть ефективно поєднати зміст предмета з наскрізною змістовою лінією «Громадянська відповідальність».

Запропоновані методичні рекомендації допоможуть учителю визначити перелік ключових понять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, які можна сформулювати під час викладання навчального предмета. Розробки уроків наочно продемонструють, як гармонійно включити в перебіг уроку методи і прийоми формування в учнів громадянських компетентностей.

УДК 37.09:82(072)

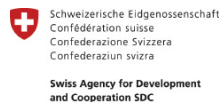
Відповідальні за випуск: **Протасова Н., Полторак В.**

Видано за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги. Продаж заборонено

Видання здійснено за підтримки уряду Швейцарської Конфедерації в рамках швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (www.doccu.in.ua)

Публікацію підготовлено за підтримки Цюріхського педагогічного університету (ЦПУ), Інституту міжнародних освітніх проєктів (www.phzh.ch/ipe)

Друк профінансовано Швейцарською Конфедерацією в рамках швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (www.doccu.in.ua).

PÄDAGOGISCHE
HOCHSCHULE
ZÜRICH

ISBN 978-966-699-985-9 (серія)
ISBN 978-966-699-976-7

© Швейцарсько-український проєкт
«Розвиток громадянських компетентностей в Україні-DOCCU», 2018
© О. Худенко, 2018
© Видавництво «Основа», 2018

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ	
5 клас	6
6 клас	7
7 клас	8
8 клас	9
9 клас	10
РОЗРОБКИ УРОКІВ	
5 клас	12
6 клас	16
7 клас	20
8 клас	24
9 клас	28

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сьогодні освіта все більше починає усвідомлюватися нашим суспільством як сфера інвестицій у людину, у краще майбутнє держави, саме вона є важливою сферою суспільної практики, яка здатна соціалізувати і виховати дітей і молодь, розвивати й навчати дорослих, вирішувати безліч економічних, соціальних, виробничих, культурних проблем. Саме завдяки освіті можна забезпечити еволюцію менталітету громадян України, формувати й розвивати в дитини, підлітка, дорослого соціально-значущі якості, демократичні цінності.

Важливим аспектом у становленні й розвитку особистості є громадянська освіта. Україна як член Ради Європи підтримує й запроваджує в національну систему освіти основні положення, що розроблені цією організацією. За ініціативи Ради Європи упродовж останнього десятиліття практично в усіх європейських країнах впроваджується освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини (ОДГ/ОПЛ) як основа освітніх реформ. Тому закономірним є вивчення цих курсів у навчальних закладах України на різних рівнях: від державного службовця, керівника закладу до вчителя й учня.

Ключовим поняттям сучасної педагогічної думки є «компетентність». **Громадянська компетентність** у цьому контексті є однією з ключових компетентностей особистості та визначена як орієнтир розвитку української освіти і як результат громадянської освіти.

Але виховання справжнього громадянина можливе лише за умови перманентності цього процесу, тобто громадянська освіта може викладатися як окрема дисципліна на різних етапах навчання, так і впроваджуватися на уроках під час викладання різних навчальних дисциплін, у виховній роботі.

Значний ресурс для формування громадянських компетентностей учнів має такий навчальний предмет, як зарубіжна література. Так, зокрема оновлена навчальна програма «Світова література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів» (2013 р. зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804) містить наскрізну лінію **«Громадянська відповідальність»**, мета якої полягає у «формуванні відповідального члена громади та суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також – виховання національно свідомої особистості, яка спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку суспільства». Мотив утвердження демократичних цінностей є одним із провідних у творчості письменників, чії твори вивчаються у 5–9 класах, відтак прочитання кожного програмового твору з зарубіжної літератури має сприяти формуванню в учнів демократичних цінностей.

У посібниках Ради Європи із серії «Живемо в демократії» викладені основні підходи до освіти з демократичного громадянства та освіти з прав людини, проаналізована суть базових понять демократії і прав людини. Детально розкриті особливості викладання демократії та прав людини в загальноосвітніх навчальних закладах. Усі посібники та інші інформаційні ресурси розміщено на освітній платформі «Живемо в демократії» <http://www.living-democracy.com.ua/>.

Формування громадянської компетентності на уроках зарубіжної літератури в межах змістової лінії «громадянська відповідальність» спрямовано на розвиток соціальної активності особистості, формування відповідального й активного члена громади та суспільства, національно свідомого, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, орієнтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку суспільства.

Реалізація цієї змістової лінії здатна **вдосконалити такі уміння**: аргументовано і грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; уникати дискримінації інших у ході спілкування; критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту; та **ставлення**: поцінування людської гідності; повага до закону та правових норм, зокрема до норм українського мовного законодавства; утвердження права кожного на власну думку.

Під час підготовки до уроків зарубіжної літератури вчителю необхідно дібрати методи й прийоми для формування світогляду особистості учнів, для підготовки молоді до активної участі в житті демократичного суспільства. Важливим під час обговорення літературних творів є створення демо-

кратичної ситуації, де вчитель та учні є повноправними партнерами й учасниками культурного діалогу, кожен учень має можливість висловити власну думку, вона буде почутою, до неї прислухаються. Педагогу необхідно використовувати активні, продуктивні форми, прийоми, види навчальної діяльності, залучати учнів до видів діяльності, що забезпечують художнє переживання прочитаного; пропонувати учнівські творчі роботи.

Оновлені програми з зарубіжної літератури є перехідним етапом до викладання предмета на засадах концепції «Нова українська школа».

До кожної програмової теми дібрано відповідний матеріал із ресурсів освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, надано методичні рекомендації щодо вивчення окремого твору, на основі якого можна утверджувати демократичні цінності, розвивати уміння й навички у сфері громадянської освіти і виховання.

Пропоновані в конспектах уроків інтерактивні вправи спонукатимуть учнів до критичного мислення, висловлення власних думок, активного слухання, співпереживання та розвитку інших важливих громадянських умінь. Зразки конспектів уроків із зарубіжної літератури передбачають створення простору для самостійної пізнавальної діяльності учнів, застосування методів, які активно залучають учнів, допомагають їм сформулювати, сформулювати та доказово довести власну думку. Налагодження співпраці учителя й учнів, вибір варіантів домашніх завдань, обговорення під час дискусій актуальних, у тому числі й дратівливих тем, порушених у літературних творах, – усе це теж формує відповідального й зрілого громадянина, який вчиться робити зважений вибір.

Запропоновані методичні рекомендації не претендують на вичерпність означеної теми, не обмежують академічної свободи вчителя і є орієнтиром для фахівців, які прагнуть ефективно поєднати зміст предмета «Зарубіжна література» з наскрізною змістовою лінією «Громадянська відповідальність», використовуючи посібники Ради Європи.

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ

з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для запровадження наскрізної змістової лінії «ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» у закладах загальної середньої освіти

Навчальний предмет: **ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА**

Відкритий електронний ресурс «Живемо в демократії». – Режим доступу: <http://www.living-democracy.com.ua/textbooks/>

5 КЛАС

Тема розділу, уроку	Цінності // ставлення	Уміння	Навчальні ресурси ОДГ/ОПЛ
Індійська народна казка «Фарбований шакал». «Панчатантра» – перша у світі фольклорна збірка, книга про основи житейської мудрості. Викриття в образах тварин негативних людських якостей. Повчальний зміст казки.	<i>Уряд і політика, ідентичність // розуміння</i> понять демократія, диктатура; усвідомлення цінності демократії.	розрізняти та оцінювати елементи демократії та диктатури; поважати принципи справедливості, чесності, рівності.	Т. 1, с. 15-21. Т. 6, с. 61, вправа 7.2.
Японські народні казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик», «Момотаро, або Хлопчик-Персик» (1 за вибором учителя). Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи в образах Іссумбосі, Момотаро. Національний колорит японських казок.	<i>Рівність, правила та закон, відповідальність // розуміння</i> рівності всіх перед законом; усвідомлення власної свободи як цінності.	розрізняти моральну відповідальність та законні обов'язки; виконувати свої обов'язки; визнавати рівність усіх.	Т. 3, с. 146 (Урок 2). Р. М., с. 155.
Брати Я. і В. Грім. «Пані Метелиця». Значення діяльності братів Я. і В. Грім у збиранні й збереженні фольклору. Моральні цінності в казці. Характеристика образів персонажів. Антитеза.	<i>Рівність, права і свободи // розуміння</i> поняття «справедливість»; усвідомлення поняття «дискримінація».	розпізнавати та аналізувати прояви несправедливості; приймати справедливі рішення.	Т. 6, с. 48, вправа 5.3.
Ганс Крістіан Андерсен (1805-1875). «Непохитний олов'яний солдатик». Утвердження сили кохання й відданості в казці «Непохитний олов'яний солдатик».	<i>Відповідальність, ідентичність // розуміння</i> власної відповідальності.	аналізувати моральні дилеми; висловлювати індивідуальні судження; робити вибір і пояснювати його.	Т. 3, с. 144, (Урок 1), Р. М. 6.1.
Елеанор Портер (1868-1920). «Поліанна». Щирість, мужність і оптимізм героїні твору, її вплив на життя міста.	<i>Відповідальність, правила та закон // розуміння</i> ролі й відповідальності кожного в суспільстві; усвідомлення різних видів відповідальності.	аналізують та співставляють свої права та обов'язки; готові взяти відповідальність не лише за себе.	Т. 3, с. 123, (Урок 3), Р. М. 5.4, 5.2.

Льюїс Керролл (1832–1898). «Аліса в Країні Див». Персонажі, які оточують героїню.	<i>Права і свободи, уряд і політика // усвідомлення</i> своїх прав і обов'язків; розуміння функцій та відповідальності управління державою.	висловлювати судження щодо порушення своїх прав і обов'язків; розрізняти демократію та диктатуру; критично мислити щодо справедливості системи управління.	Т. 3, с. 200 (Урок 1), Р. М. 9.1. Т. 3, с. 202, (Урок 2).
Рональд Дал. «Чарлі і шоколадна фабрика». Цікаві пригоди хлопчика Чарлі та його друзів на казковій шоколадній фабриці містера Вонкі.	<i>Рівність, ідентичність, різноманітність і плюралізм // усвідомлення</i> поняття рівності; розуміння ставлення щодо розбіжностей.	сприймати думку, цінності інших, навіть протилежних власним; визначати ставлення до розбіжностей; вести конструктивний діалог.	Т. 2, с. 39–40 (Урок 1).
Туве Янсон (1914–2001). «Комета прилітає», «Капелюх Чарівника», «Зима-чарівниця (1 за вибором)». Персонажі, утілення в них ідей доброти, щирості, сімейних цінностей.	<i>Ідентичність, різноманітність і плюралізм // усвідомлення</i> того, що цінності мають різне практичне втілення; розуміння філософії життя.	поважати систему цінностей інших людей; співвідносити свої цінності з цінностями інших людей.	Т. 6, с. 21, вправа 2.3.
Пауль Маар (нар. 1937). «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу». Яскравість художнього світу твору.	<i>Відповідальність, ідентичність // розуміння</i> власної відповідальності за свої бажання і вчинки; усвідомлення , якою може бути відповідальність, коли виникають конфлікти один з одним.	співвідносити права і відповідальність; використовувати моральні міркування щодо прийняття рішень у разі виникнення конфліктів стосовно відповідальності; аналізувати моральні дилеми; дискутувати у процесі пошуку рішення проблем.	Т. 3, с. 144 (Урок 1), Р. М. 6.1.

6 КЛАС

Тема розділу, уроку	Цінності // ставлення	Уміння	Навчальні ресурси одг/опл
Грецькі міфи. Міф про Прометея.	<i>Уряд і політика, правила і закон // розуміння</i> питань справедливості систем правління; усвідомлення моральної відповідальності.	розрізняти різні форми правління; виявляти ознаки дискримінації; критично аналізувати правила та закони.	Т. 3, с. 180 (Урок 1). Т. 3, с. 200 (Урок 1).
Іван Андрійович Крилов (1769–1844). «Вовк і Ягня». Моральні проблеми в байках І. А. Крилова.	<i>Рівність, різноманітність і плюралізм // розуміння</i> рівноправності; усвідомлення важливості солідарності та співпраці для подолання несправедливості.	обстоювати соціальну справедливість, рівноправність; обговорювати як обмеженість ресурсів може вплинути на реалізацію прав і свобод.	Т. 3, с. 54 (Урок 4), Р. М. 2.3. Т. 6, с. 48, вправа 5.3.
Жуль Верн (1828–1905). «П'ятнадцятирічний капітан». Образ Діка Сенда, моральні якості героя, його мужність і людяність.	<i>Відповідальність, права і свободи // усвідомлення</i> власної відповідальності; розуміння причин, чому люди беруть відповідальність за інших.	обстоювати демократичні цінності; вирізняти соціально мотивовану поведінку.	Т. 3, с. 152 (Урок 4), Р. М. 6.4
Жуль Верн (1828–1905). «П'ятнадцятирічний капітан». Дік Сенд і його друзі. Дік Сенд і Негоро. Проблема рабства в романі.	<i>Рівність, різноманітність і плюралізм // розуміння</i> понять передження та дискримінації у суспільстві; усвідомлення свободи особистості.	обстоювати демократичні цінності; висловлювати судження щодо таких проявів, як насильство, рабство.	Т. 3, с. 49 (Урок 2), Р. М. 2.1.

Антон Павлович Чехов (1860–1904). «Хамелеон».	<i>Рівність, ідентичність, конфлікт // усвідомлення</i> рівності кожного; розуміння права кожного на людську гідність.	визнавати рівність людей незалежно від соціального статусу; уміти вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом.	Т. 3, с. 45 (Урок 1). Т. 6, с. 79, вправа 8.2.
Гаррієт Бічер-Стоу (1811–1896). «Хатина дядька Тома». Проблема рабства і ставлення до людей різних рас і національностей у творі.	<i>Рівність, різноманітність і плюралізм // розуміння</i> таких негативних проявів, як насильство, рабство, зневага до інших; усвідомлення поняття «рівність».	визнавати рівність людей незалежно від раси; засуджувати рабство, дискримінацію.	Т. 3, с. 68 (Урок 1), Р. М. 3.1. Т. 6, с. 34, вправа 4.1.
Роберт Бернс (1759–1796). «Моє серце в верховині...». Ідея любові до батьківщини у вірші Р. Бернса. Антитеза (рідний край – чужина). Елементи фольклору.	<i>Відповідальність, уряд і політика // розуміння</i> обов'язків громадян у демократичному суспільстві; усвідомлення відповідальності.	розрізняти види відповідальності; виконувати свої обов'язки; відстоювати власну точку зору у процесі дискусії.	Т. 3, с. 204 (Урок 3), Р. М. 9. 2.
Генрі Лонгфелло (1807–1882). «Пісня про Гайавату» (1 розділ за вибором учителя). Образ Гайавати. Ідеї миру, національного єднання, служіння народові.	<i>Уряд і політика, рівність, конфлікт // усвідомлення</i> того, що є меншини та більшість у кожному суспільстві; розуміння важливості вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом.	приймати узгоджені рішення, враховуючи думку меншості; обговорювати належність людей до меншин чи більшості.	Т. 2, с. 45 (Урок 4).
Рей Дуглас Бредбері (1920–2012). «Усмішка». Тривога за руйнування духовних цінностей в оповіданні «Усмішка».	<i>Відповідальність, права і свободи, медіа // усвідомлення</i> відповідальності як терміна, що пов'язаний з людьми, об'єктами та завданнями; розуміння особистої відповідальності.	визначати наслідки безвідповідальності; бути готовим узяти на себе відповідальність; обговорювати основи відповідальності.	Т. 2, с. 79–80, Розділ 7 (Урок 1).
Астрід Анна Емілія Ліндгрєн (1907–2002). «Міо, мій Міо». Образи головних героїв. Перемога добра над злом.	<i>Права і свободи, відповідальність // усвідомлення</i> прав і свобод людини як можливості жити повноцінним і щасливим життям; розуміння власної відповідальності.	аналізувати ситуації, де порушуються права дітей; протистояти проявам дискримінації.	Т. 5, с. 88.

7 КЛАС

Тема розділу, уроку	Цінності // ставлення	Уміння	Навчальні ресурси ОДГ/ОП
«Як Робін Гуд став розбійником» або «Поєдинок Робіна Гуда з Гаєм Гізборном». Ідеї свободи і служіння народові. Образ народного захисника Робіна Гуда.	<i>Ідентичність, відповідальність // усвідомлення</i> того, як стереотипи та упередження пов'язані та як вони можуть привести до спрощених, але несправедливих поглядів особистостей, груп людей та цілих країн; розуміння власної відповідальності за інших.	розмірковувати над своїми поглядами на інших; критично сприймати інформацію.	Т. 3, с. 29–31.
Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер (1759–1805). «Рукавичка». Випробування головного героя балади. Образ справжнього лицаря, його мужність, відвага, людська гідність.	<i>Права і свободи, ідентичність // усвідомлення</i> права кожного на людську гідність; розуміння базових потреб.	цінувати свою гідність та гідність інших людей; толерантно ставитися до інших; співвідносити власні бажання з базовими потребами.	Т. 3, с. 117–118 (Урок 1).

Роберт Льюїс Стівенсон (1850–1894). «Балада про вересовий трунок». Основний конфлікт балади (батько і син – король, свобода – рабство). Утвердження духовної сили пиктів, їхнього героїзму в захисті національних цінностей. Символіка твору.	<i>Рівність, різноманітність і плюралізм // розуміння</i> таких негативних проявів, як насильство, рабство, зневага до інших; усвідомлення того, що різні цінності є можливим джерелом конфлікту.	визнавати рівність людей незалежно від расової приналежності; засуджувати рабство, дискримінацію.	Т. 6, с. 19, вправа 2.2.
Друга світова війна у європейській поезії (К. І. Галчинський («Лист із полону», «Пісня про солдатів з Вестерплатте» та ін.), А. Маргул-Шпербер («Про назву концтабору Бухенвальд»).	<i>Ідентичність, конфлікт // розуміння</i> цінності людського життя; усвідомлення того, що конфлікти можна вирішити мирним шляхом.	цінувати людське життя, вирішувати конфліктні ситуації; відстоювати власну точку зору та сприймати думки інших.	Т. 3, с. 99, (Урок 4), Р. М. 4.4.
Джеймс Олдрідж (нар. 1918). «Останній дюйм». Віра у внутрішні можливості людини, подолання нею життєвих випробувань, здатність до порозуміння.	<i>Відповідальність, конфлікт // розуміння</i> важливості прийняття рішень та відповідальності за них; усвідомлення правил і законів як інструментів вирішення проблем.	ухвалювати компромісні рішення; брати на себе відповідальність за прийняті рішення; сприймати думки інших; бути готовим поступитися своїми свободами для реалізації прав і свобод інших.	Т. 4, с. 68, (Урок 2, 3), Р. М. 2.1-2.4.
Редьярд Кіплінг (1865–1936). «Балада про Схід і Захід». Протистояння і примирення Сходу й Заходу в «Баладі про Схід і Захід» Р. Кіплінга. Антитези у творі. Ідеї миру і дружби. Динаміка образів головних героїв (Камаль, Полковничий син).	<i>Конфлікт, різноманітність і плюралізм // усвідомлення</i> ненасильницького вирішення конфліктів; розуміння необхідності жити разом з усіма у мирі.	Поважати один одного незалежно від соціального статусу, віросповідання тощо; приймати компромісні рішення.	Т. 3, с. 68 (Урок 1), Р. М. 3.1. Т. 3, с. 99 (Урок 4), Р. М. 4.4. Т. 6, с. 35, вправа 4.2.
Артур Конан Дойл (1859–1930). Оповідання про Шерлока Холмса «Спілка рудих». Іронічне зображення пристрасті людини до легкого збагачення в оповіданні «Спілка рудих». Сутність «дедуктивного методу».	<i>Правила і закон // розуміння</i> необхідності дотримання правил і законів у суспільстві; усвідомлювати фактори, які роблять закон хорошим.	дотримуватися правил; критично сприймати правила та закони; готувати правила для своєї громади.	Т. 3, с. 180 (Урок 1). Т. 4, с. 143 (Урок 1 і 2), Р. М. 5.1, 5.2, 5.4.
Айзек Азімов (1920–1992). «Факх». Роздуми про майбутнє людини й людства.	<i>Права і свободи, відповідальність // усвідомлення</i> пріоритету власної свободи; розуміння того, що права людини є для кожного, щоб жити з гідністю.	пов'язувати свої бажання з базовими потребами прав людини; бути готовим взяти на себе відповідальність за інших.	Т. 3, с. 117 (Урок 1) Р. М. 5.1, 5.2. Т. 6, с. 21, вправа 2.3.

8 КЛАС

Тема розділу, уроку	Цінності // ставлення	Уміння	Навчальні ресурси ОДГ/ОПЛ
Міфи троянського циклу. Троя. Паріс викрадає Елену. Облога Трої. Смерть Ахілла. Троянський кінь (2–3 за вибором учителя). Відображення історичних подій у міфах троянського циклу. Ключові образи циклу, їхній гуманістичний зміст. Міфологічні символи (яблуко розбрату, троянський кінь та ін.)	<i>Правила та закон, конфлікт // усвідомлення</i> понять конфлікту та миру; розуміння того, що конфлікти можна розв'язувати ненасильницьким шляхом.	визначати шляхи розв'язання конфліктів; аналізувати можливість вирішення конфліктних ситуацій; дотримуватися правил для запобігання конфліктам.	Т. 3, с. 93, (Урок 1), Р. М. 4.1. Т. 6, с. 82, вправа 8.4.

Есхіл (бл. 525–бл. 456 рр. до н. е.). «Прометей закутий». Значення творчості Есхіла для розвитку європейської драми і театру. Утілення міфу про Прометея у трагедії «Прометей закутий». Основний конфлікт трагедії. «Дари» Прометея людству. Ідеї служіння, самопожертви, свободи.	<i>Правила та закон // розуміння презумпції невинності, усвідомлення значення свідчення на суді.</i>	бути готовим свідчити на суді; критично сприймати інформацію; аргументувати свою думку ; відстоювати права і свободи.	Т. 3., с. 189 (Урок 4), Р. М. 8.2.
Публій Вергілій Марон (70–19 рр. до н. е.). «Енеїда» (огляд, 1–2 уривки за вибором учителя). Зв'язок твору з гомерівським епосом, міфологією. Ідея громадського служіння, утвердження величі держави. Образ Енея та його значення в композиції твору.	<i>Відповідальність, правила та закон // розуміння власної відповідальності за долю країни; усвідомлення того, що існування правил та законів є інструментом вирішення багатьох проблем.</i>	дотримуватися правил громадян демократичного суспільства; аналізувати види відповідальності.	Т. 3, с. 204 (Урок 3), Р. М. 9.2
Епоха Відродження (Ренесансу) в Європі. Гуманізм. Культ античності. Характерні риси ренесансної культури і літератури.	<i>Права, свободи, конфлікт // усвідомлення цінності людського життя; розуміння шляхів ненасильницького вирішення конфліктів.</i>	вирішувати конфліктні ситуації; толерантно ставитися до інших, незалежно від раси, статусу тощо.	Т. 6, с. 18, вправа 2.2.
Трагедія «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра. Історія створення. Конфлікт справжнього почуття і забобонів.	<i>Конфлікт, правила та закони // розуміння цінності людського життя; усвідомлення важливості ненасильницького вирішення конфліктів.</i>	критично сприймати правила та закони; розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом; приймати узгоджені рішення.	Т. 3, с. 95 (Урок 2), Р. М. 4.1, 4.2. Т. 6, с. 78–81, вправи 8.1–8.3.
Мольєр (1622–1673). «Міщанин-шляхтич». Тематика і проблематика твору, його загальнолюдське значення.	<i>Рівність, ідентичність // усвідомлення важливості толерантного ставлення до людини; розуміння понять рівність, різноманіття.</i>	розрізняти істинні та фальшиві цінності, шанобливо ставитися до інших; здатні пояснити подібність та відмінність між людьми.	Т. 3, с. 45 (Урок 1). Т. 6, с. 37, 38, вправи 4.4, 4.5.
Антуан де Сент-Екзюпері (1900–1944). «Маленький принц». Філософський зміст твору.	<i>Відповідальність, права і свободи // усвідомлення особистої відповідальності, права на свободу вибору; розуміння того, як можна сприяти захисту прав людини.</i>	визначати відповідальність щодо соціальних проблем; брати на себе відповідальність за власні вчинки.	Т. 3, с. 149 (Урок 3).
Марина Аромштам (нар. 1960). «Коли відпочивають янголи». Моральні проблеми (сімейні драми, перше кохання, конфлікти батьків і дітей, пошуки шляху в житті та ін.) та їхнє осмислення у творі.	<i>Конфлікт // розуміння типів вирішення конфліктів; усвідомлення необхідності сприйняття думки інших.</i>	Вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом; брати участь у дебатах; ухвалювати узгоджені/компромисні рішення.	Т. 3, с. 95 (Урок 2), Р. М. 4.1, 4.2. Т. 6, с. 78, вправа 8.1.

9 КЛАС

Тема розділу, уроку	Цінності // ставлення	Уміння	Навчальні ресурси одг/опл
Джонатан Свіфт (1667–1745). «Мандри Лемюеля Гуллівера» Образ Гуллівера як втілення концепції нової людини.	<i>Конфлікт, різноманітність і плюралізм // усвідомлення цінностей, необхідних в демократичному суспільстві; розуміння того, що конфлікти можна вирішити мирним шляхом.</i>	виявляти підстави різноманітних точок зору; бути здатним обговорювати спірні питання; захистити власну точку зору.	Т. 3, с. 71–73 (Урок 2).

<p>Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер (1759–1805). «До радості». Просвітницька ідея об'єднання людства в оді «До радості» Ф.Шиллера. Пафос твору, який став гімном Євросоюзу.</p>	<p><i>Ідентичність, різноманітність і плюралізм // розуміння</i> того, що цінності мають різне практичне втілення; усвідомлення меж своїх прав і свобод.</p>	<p>визначати власну шкалу цінностей; виявляти суперечності між ідеальним баченням способу життя та власною шкалою цінностей.</p>	<p>Т. 6, с. 21, вправа 2.3.</p>
<p>Джордж Ноел Гордон Байрон (1788–1824). Відображення духовного життя особистості та суспільства, історії та культури Європи в поемі «Паломництво Чайльд Гарольда».</p>	<p><i>Права та свободи, відповідальність, ідентичність // розуміння</i> того, що демократичне суспільство спирається на загальний набір цінностей; усвідомлення прав людини як набору цінностей, які ми можемо прийняти.</p>	<p>міркувати про критерії і цінності; аналізувати дилеми щодо цінностей; обговорювати свої пріоритети.</p>	<p>Т. 4, с. 70 (Урок 4), Р. М. 2.2, 2.5.</p>
<p>Михайло Юрійович Лермонтов (1814–1841). «Герой нашого часу». Складність образу Печоріна, його духовна трагедія.</p>	<p><i>Ідентичність, відповідальність // усвідомлення</i> прав людини як інструмент, щоб жити з гідністю; розуміння власної відповідальності.</p>	<p>пов'язувати власні бажання зі своїми базовими потребами та правами людини; враховувати думки інших.</p>	<p>Т. 3, с. 116 (Урок 1), Р. М. 5.1, 5.2.</p>
<p>Оноре де Бальзак (1799–1850). «Гобсек». Багатогранність образу Гобсека (як соціального типу доби, як філософа та ін.), засоби його створення (портрет, психологічна деталь, монолог, вчинки, філософське ставлення до життя та ін.).</p>	<p><i>Відповідальність, конфлікт // усвідомлення</i> того, що різні цінності є можливим джерелом конфлікту; розуміння цінностей, які визначають тип поведінки.</p>	<p>аналізувати цінності, виявляти різницю між простими ідеальним цінностями та цінностями, які визначають тип поведінки; приймати узгоджені рішення.</p>	<p>Т. 6, с. 19–20, вправа 2.2.</p>
<p>Микола Васильович Гоголь (1809–1852). «Ревізор». Образи чиновників. Образ Хлестакова та його динаміка.</p>	<p><i>Відповідальність; правила і закон // усвідомлення</i> відповідальності за вчинки; розуміння необхідності дотримання правил і законів.</p>	<p>обирати критерії; порівнювати та оцінювати вчинки; приймати рішення і брати за них відповідальність.</p>	<p>Т. 4, с. 147 (Урок 3), Р. М. 5.3, 5.4.</p>
<p>Генрік Ібсен (1828–1906). «Ляльковий дім». «Ляльковий дім» як соціально-психологічна драма. Особливості драматичного конфлікту та розвиток сценічної дії (зовнішньої і внутрішньої).</p>	<p><i>Рівність, ідентичність // усвідомлення</i> гендерної дискримінації в суспільстві; розуміння точки зору жертв гендерної дискримінації.</p>	<p>реагувати на ситуації дискримінації в суспільстві; бути готовим захищати права і свободи інших.</p>	<p>Т. 3, с. 52, (Урок 3), Р. М. 2.2.</p>
<p>Шолом-Алейхем (1859–1916). «Тев'є-молочар». Тема історичного зламу, який пройшов крізь долю людини і народу на межі XIX–XX ст.</p>	<p><i>Відповідальність, правила і закон // розуміння</i> відповідальності за наслідки прийнятих рішень; усвідомлення важливості правильного вибору.</p>	<p>приймати конструктивні рішення; аналізувати принципи і механізми функціонування суспільства.</p>	<p>Т. 4, с. 68, (Урок 2 і 3), Р. М. 2.1–2.4.</p>
<p>Гарпер Лі (1926–2016). «Убити пересмішника». Проблема входження молоді в дорослий світ, зіткнення із жорстокістю.</p>	<p><i>Правила і закон, різноманітність і плюралізм, рівність, ідентичність // розуміння</i> таких негативних проявів, як насильство, рабство, зневага до інших; усвідомлення того, що стереотипи є основою упереджень і можуть бути хибними.</p>	<p>засуджувати рабство, дискримінацію; критично аналізувати правила і закони; відстоювати власну точку зору.</p>	<p>Т. 4., с. 70 (Урок 4), Р. М. 2.2, 2.5. Т. 4, с. 147 (Урок 3), Р. М. 5.3, 5.4.</p>
<p>Гарпер Лі (1926–2016). «Убити пересмішника». Моральні ідеали у творі.</p>	<p><i>Рівність, різноманітність і плюралізм // усвідомлюють</i> дискримінацію як порушення прав людини; розуміють вплив стереотипів і упереджень на життя людей.</p>	<p>визнавати рівність людей незалежно від расової приналежності; сприймати точку зору інших.</p>	<p>Т. 3, с. 68 (Урок 1), Р. М. 3.1. Т. 6, С. 35, вправа 4.1, с. 60, вправа 7.1</p>

РОЗРОБКИ УРОКІВ

5 клас

Тема.

Індійська народна казка «Фарбований шакал». Викриття в образах тварин негативних людських якостей. Повчальний зміст казки.

Мета (цілі):

Учень/учениця:

виразно читає текст казки «Фарбований шакал»;

визначає головну думку прочитаного;

висловлює враження та власне ставлення до подій твору;

характеризує образ і поведінку шакала, звірів;

оцінює їхні вчинки, моральні якості;

вчиться розрізняти та опрацьовувати елементи демократії та диктатури;

поважає принципи справедливості, чесності, рівності.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

Обладнання:

мультимедійна система, малюнки та ілюстрації до відомих казок, мультимедійна презентація «Панчатантра».

Ресурси ОДГ/ОПЛ:

1. Навчаємо демократії : базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер ; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер ; пер. з англ. та адапт. Л. І. Паращенко. – 3-тє вид. – К. : Основа, 2016. – Т. 1. – 164 с.

2. Навчання демократії : збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р. Голлоб, П. Крапф ; пер. з англ. та адапт. Н. Г. Протасової. – К. : Основа, 2016. – Т. 6. – 100 с.

Ключові слова:

казка, Панчатантра, санскрит, демократія, диктатура, чесність, рівність, справедливість.

Хід уроку

№	Час	Структурний компонент уроку	Методи, прийоми (назва та опис)	Засоби (матеріальні, технічні)	Очікуваний результат з ОДГ/ОПЛ. Учень/учениця...
1	1 хв	Забезпечення емоційної готовності до уроку	<p>«Спіймай мій настрій»</p> <p>Учитель пропонує дітям попрацювати в парі й домовитися, хто почне свої дії першим. Учні виконують дії, які називає учитель.</p> <p>- Посміхніться, «зніміть» посмішку зі свого обличчя долонею та «надішліть» своєму сусідові. «Спіймайте» посмішку, «прикрасьте» нею своє обличчя! Зобразіть на обличчі ще будь-яку радісну емоцію, «подаруйте» її своєму товаришеві.</p>		Дотримується правил спілкування у групі.
2	3 хв	Актуалізація суб'єктного досвіду й опорних знань учнів	<p>1. Казковий вернісаж.</p> <p>За малюнками, ілюстраціями (<i>самостійно добирає учитель</i>) назвіть казку. Визначте її вид (про тварин, чарівні, соціально-побутові). Визначте чарівне в цій казці.</p> <p>2. Робота з епіграфом.</p> <p><i>Казка мовить просто, а розуму в ній багато. (Народне прислів'я)</i></p> <p>Як ви розумієте ці слова?</p>	Мультимедійна система, слайди з ілюстраціями до казок.	
3	1 хв	Цілевизначення та планування діяльності	<p>1. Оголошення теми й мети уроку.</p> <p>Казки – це не тільки розважальні оповідки, навіть дорослим є чому в них повчитися. Сьогодні ми з вами вирушимо в далеку Індію, щоб познайомитися з народною казкою «Фарбований шакал». Учитель озвучує тему і мету уроку.</p>		
	3 хв		<p>2. Визначення індивідуальних цілей уроку, узгодження їх із загальними.</p> <p>Квітка бажань</p> <p>Подумайте, діти, чого ви хочете навчитися і про що хочете дізнатися на сьогоднішньому уроці як читачі? Запишіть на пелюстці квітки, що лежить у кожного з вас на парті, свої цілі на урок (діти записують і за бажанням озвучують). Створюють квітку бажань.</p>	Різнокольорові стікери, паперова квітка на дошці.	
4	5 хв	Етап опрацювання навчального матеріалу	<p>1. Слово вчителя про Панчатантру (<i>супроводжується презентацією, записом до зошитів</i>).</p> <p>«Панчатантра», або «П'ять кошків житейської мудрості», – канонічна збірка стародавніх індійських казок про тварин, байок, притч та висловів на санскриті у віршах та прозі. П'ять розділів збірки були написані санскритом десь між 100 р. до н. е. та 500 р. н. е. Початковий санскритський текст давно втрачений. Однак, ймовірно, казки ще набагато раніше передавалися з уст в уста й розповідалися казкарями та оповідачами. Збірка була укладена як повчальні твори, щоб навчити людей розумній поведінці та настановити їх у мудрості. «Панчатантра» дотепер використовується батьками в Індії як орієнтир, за яким вони намагаються прищепити належні культурні цінності своїм дітям.</p>	Мультимедійна презентація.	

			<p>Починається «Панчатантра» з історії царя Амарашакті, який мав трьох нерозумних синів, тому вирішив звернутися до мудреця Вішнушармана. Саме мудрець розповідає цим молодикам повчальні історії. Історія Амарашакті та його синів – це обрамлення, що об'єднує окремі оповіді в єдине ціле.</p> <p>Кожен із тантр (розділів) має окрему тему:</p> <ul style="list-style-type: none"> – втрата дружби, у якій розповідається про те, як підступи заздрисних ворогів руйнують дружбу; – придбання друзів – про те, як спільні інтереси зміцнюють дружбу; – про війну ворон і сов – про те, як воюють, військові хитрощі; – втрата набутого – втрату статків; – несподівані діяння – про вчинки, що з них нема нічого доброго. 		
5	2 хв		<p>2. Бесіда. Що таке «Панчатантра»? Якою мовою вона написана? Чому книга так називається? З яких частин складається?</p>		
6	5 хв		<p>3. Читання казки «Фарбований шакал».</p>		
7	5 хв		<p>4. Словесне малювання. Яким ви уявляєте Чандараву?</p>		
8	1 хв	Хвилинка релаксації	<p><i>Учні уявляють і відтворюють рухи тварин</i></p> <p>Уявіть собі, що ви знаходитесь у лісі. Заплющте очі та дослухайтеся до дивовижних звуків природи. Чуєте? Тихо шелестить трава, листя між гілками. На гілці виспіває пташка. Ось у джунглях проповз удав, а недалеко тихою ходою крадеться чорна пантера. Аж раптом чути крик, це мавпи перестрибують з гілки на гілку. Цей крик сполохав хитрого шакала Чандараву, і він тікає лісовою стежкою.</p>		
9	5 хв	Опрацювання навчального матеріалу	<p>1. Обговорення в групах прочитаного. Учні діляться на групи (4-5 осіб) і обговорюють питання: Чому Чандарава обдурих звірів? Між ким розподілив обов'язки новоспечений цар? Чандарава – позитивний чи негативний персонаж? Чому? Чому звірі його «роздерли на дрібні шматки»? Чому саме шакал, а не інша тварина є головним персонажем? З якими людськими рисами уособлюється шакал?</p>		<p><i>Дотримується правил роботи в групі, цінує рівноправність і справедливість; толерантно ставиться до точки зору однокласників.</i></p>
10	4 хв		<p>2. Обмін думками з іншими групами. Чи знаєте ви, що таке диктатура? Чим, на вашу думку, диктатура відрізняється від демократії? [1, с.19-20]</p>		<p><i>Розуміє різницю між диктатурою та демократією.</i></p>
11	5 хв		<p>3. Вправа «Мої почуття щодо диктатури» [2, с. 61]. Визначте, які риси диктатури можна відслідкувати в казці? Учням пропонують перелік:</p> <ul style="list-style-type: none"> – етнічні чистки; – репресія сексуальних меншин; – тортури; 		<p><i>Оцінює вчинки тварин, моральні якості; визнає рівність усіх, уникає конфліктних ситуацій; усвідомлює цінність рівноправності, справедливості,</i></p>

			<ul style="list-style-type: none"> - підпорядкування владі; - формування умовних рефлексів; - тиск оточуючих для підкорення; - культ влади, особистостей або військових; - потреба у лідері; - розгляд критики як деструктивного явища; - заперечення меншин; <p>Дивлячись на перелік, учні намагаються відповісти на запитання «Якою мірою ця ситуація стосується героїв казки?»</p>		ненасильницького вирішення конфліктів.
12	3 хв	Рефлексивно-оцінювальний етап	<p>1. Вирішення проблемного питання. Чи могли відбутися такі події за умов рівноправності лісових мешканців?</p>		Розмірковує над цінностями демократії (рівноправність, справедливість, чесність).
13	3 хв		<p>2. Прийом «ДРІД». На дошці з'являється напис. Учитель пропонує учням висловити свої думки щодо кожної позиції. Д – досвід (що робили, що запам'яталось). Р – рефлексія (які відчуття, реакція). І – інформація (яку інформацію одержали, які висновки зробили). Д – дії (як будете діяти в майбутньому). 3. Оцінювання роботи учнів. Діти, як ви оцінюєте свою роботу на уроці? Як оцінюєте роботу класу? Що ви взяли для себе на майбутнє із сьогоднішнього уроку?</p>		
14		Домашнє завдання			

6 клас

Тема.

Рей Дуглас Бредбері. «Усмішка». Тривога за руйнування духовних цінностей в оповіданні.

Мета (цілі):

Учень/учениця:

визначає головну думку прочитаного,

підтверджує її прикладами, цитатами з тексту;

називає основні ознаки фантастичної літератури та виявляє їх у творі;

характеризує образ майбутнього в оповіданні «Усмішка»;

висловлює свою думку щодо майбутнього людства, ролі літератури й мистецтва в майбутньому;

усвідомлює небезпеку руйнування духовних цінностей;

розуміє значимість особистої відповідальності кожної людини за збереження здобутків цивілізації.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

Обладнання:

мультимедійна система, зображення, що ілюструють тварин, групу людей, дитину, їжу, сміття, дерево, сучасні пристрої, пейзажі природи, автомобілі тощо.

Ресурси ОДГ/ОПЛ:

1. Зростаємо у демократії : плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини / Р. Голлоб, В. Вайдінгер ; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер; пер. з англ. та адапт. О. В. Овчарук ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – 3-тє вид. – К. : Основа, 2016. – Т. 2. – 164 с.
2. Живемо в демократії : плани уроків з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / Р. Голлоб, Т. Хаддлестон, П. Крапф та ін. ; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук ; заг. ред. : Р. Голлоб, П. Крапф ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – 3-тє вид. – К. : Основа, 2016. – Т. 3. – 212 с.

Ключові слова:

майбутнє, відповідальність, загрози, фантастика, соціальна фантастика, цивілізація.

Хід уроку

№	Час	Структурний компонент уроку	Методи, прийоми (назва та опис)	Засоби (матеріальні, технічні)	Очікуваний результат з ОДГ/ОПЛ. Учень/учениця...
1	1 хв	Забезпечення емоційної готовності до уроку	Обмін побажаннями Учні висловлюють побажання один одному, учителю.		
2	3 хв	Актуалізація суб'єктного досвіду й опорних знань учнів	<p>1. Слово вчителя (<i>учитель розповідає й демонструє слайди з можливими загрозами для людства [10 найбільш серйозних загроз для людства, які можуть призвести до загибелі / Електронний ресурс. – Режим доступу: http://navkolonas.com/archives/1684]). Організація Global Challenges Foundation опублікувала доповідь про найсерйозніші загрози, з якими може зіткнутися людська цивілізація в майбутньому. Це й існуючі сьогодні загрози, і потенційні. Дослідники хочуть, щоб людство задумалося і зробило що-небудь для виправлення ситуації, поки ще є час, щоб знайти можливі способи вирішення проблем. До таких загроз зараховано:</i></p> <p><i>Екологічні катастрофи.</i> <i>Загибель глобальної системи, тобто руйнація</i> <i>всесвітніх економічної і політичної систем</i> <i>у результаті прийняття неправильних рішень у цих галузях, виснаження ресурсної бази Землі, військових конфліктів.</i> <i>Виверження надпотужного вулкана.</i> <i>Глобальна пандемія.</i> <i>Падіння астероїда.</i> <i>Ядерна війна.</i></p> <p><i>Кардинальні кліматичні зміни, що призведуть до голоду, посух, масових міграцій людей, підвищення рівня світового океану, у результаті чого багато територій стануть безлюдними.</i></p> <p><i>Синтетична біологія.</i> <i>Генна інженерія</i> <i>призведе до мутацій і до нездатності нашого організму боротися з патогенними мікроорганізмами.</i></p> <p><i>Невідомі причини.</i> <i>Можливо, це буде атака інопланетної цивілізації, можливо, дослідники вчених, які призведуть до загибелі цивілізації.</i></p> <p><i>Штучний інтелект.</i> <i>Створення складних роботів і комп'ютерів, безсумнівно, має велике значення для прогресу людства, але також це може призвести до конфлікту штучного інтелекту й людини. Поки людина управляє роботами, але все може змінитися.</i></p>	Мультимедійна система, слайди.	Розуміє існуючі й потенційні загрози для людства.
3	1 хв		<p>2. «Термометр емоцій». Які ваші враження від побаченого й почутого? Я спокійний(а). Я здивований(а). Я нервую. Мені страшно.</p>	Малюнок термометра з відповідними позначками.	

4	1 хв	Цілевизначення та планування діяльності	<p>1. Оголошення теми й мети уроку</p> <p>Більшість представлених загроз створені безпосередньо людиною. Усе це може відбуватися, якщо людство продовжить так жити, якщо ми не розумітимемо відповідальності за власні вчинки. Але найбільшою катастрофою є руйнація духовних цінностей. Саме втрату таких моральних орієнтирів змалював Рей Дуглас Бредбері у своєму оповіданні «Усмішка».</p>		
5	2 хв		<p>2. Визначення індивідуальних цілей уроку, узгодження їх із загальними.</p> <p>Вправа «Незакінчене речення» Думаю, що на уроці дізнаюся про... Сьогоднішній урок буде цікавим, тому що... Я поглиблю знання про...</p>		
6	2 хв	Етап опрацювання навчального матеріалу	<p>1. Робота з епіграфом.</p> <p><i>Бути людиною – це відчувати свою відповідальність. Почувати сором перед убогістю, що, здавалося б, і не залежить від тебе. (Антуан де Сент-Екзюпері)</i></p> <p>Як ви розумієте зміст епіграфа?</p>		Розуміє відповідальність за свої вчинки.
7	5 хв		<p>2. «Досьє на письменника».</p> <p>Учні отримали випереджувальне домашнє завдання: підготувати досьє на письменника за планом.</p> <p>ПЛАН Ім'я, прізвище. Дата і місце народження. Улюблені письменники. Теми, мотиви творчості. Найвідоміші твори. Премії, нагороди. Цікавинки про письменника (за бажанням).</p>		
8	10 хв		<p>3. Бесіда за змістом прочитаного.</p> <p><i>Домашнім завданням учнів було прочитати текст оповідання, поділити його на змістові частини.</i></p> <p><i>I частина. Від початку твору до слів «Нарешті вони опинилися на головному майдані».</i></p> <p><i>II частина. Від слів «Нарешті вони опинилися на головному майдані» до «Коли сонце зайшло за обрій».</i></p> <p><i>III частина. Від слів «Коли сонце зайшло за обрій» до кінця.</i></p> <p>Як можна назвати першу умовну частину оповідання? Другу? Третю? Коли і де відбуваються події твору? Хто є героєм твору? Хто ще діє у творі? За яких обставин ми знайомимось з героєм оповідання? З якою метою люди зібралися цього дня? Що вони святкують?</p>		

9	5 хв	Закріплення вивченого	<p>1. Робота в групах «Образ майбутнього». Учні об'єднуються в 4 групи та, перечитуючи текст першої умовної частини, відтворюють образ майбутнього з використанням художніх деталей, відповідних цитат із тексту.</p> <p>Завдання для груп. I група – пейзаж. II група – портретні характеристики героїв. III група – внутрішній стан героїв. IV група – соціальне становище героїв, їхній культурний рівень.</p>		<i>Дотримується правил спілкування; поважає думку інших.</i>
10	1 хв		<p>2. Проблемне питання. Дія твору відбувається у 2061 році. Зважаючи на те, що зараз 2017 рік, усі ми можемо побувати в такому майбутньому. Чи хотіли б ви опинитися у такому місті? Свою відповідь обґрунтуйте.</p>		
11	4 хв		<p>3. Обговорення прочитаного. Про який твір живопису йдеться в оповіданні? Як можна одним словом назвати те, що відбувалося на площі? Чому, на вашу думку, саме цей шедевр живопису обрав Рей Бредбері? Доведіть, що в душі Тома тривала складна боротьба добра і зла, ненависті й прагнення до прекрасного. Які були стосунки в родині Тома? Що є цьому підтвердженням? Чому письменник зробив головним героєм оповідання саме хлопчика? Чи є надія на майбутнє у суспільства? Чому цей твір можна зарахувати до фантастики, а саме соціальної фантастики?</p>		
12	7 хв	Формування ключових компетентностей	<p>Інтерактивна вправа «Берімо відповідальність за...» [1, с. 79–80] Учитель показує зображення, що ілюструють тварин, групу людей, дитину, їжу, сміття, дерево, сучасні пристрої, пейзажі природи, автомобілі тощо. Учні коментують зображення, та кожен говорить, за що він особисто готовий бути відповідальним, яким чином може запобігти загрозам для людства. Але найголовніше ми з вами можемо бути відповідальними за наші серця і душі. Тобто духовно не зубожіти, бути людьми, добрими, цінувати духовність, мистецтво, красу.</p>		<i>Висловлює судження щодо необхідності бути відповідальним за свої вчинки, за збереження здобутків цивілізації.</i>
13	2 хв	Рефлексивно-оцінювальний етап	<p>Продовжте речення Сьогодні я дізнався... Було важко... Я зрозумів, що... Тепер я можу... Я навчився... Мене здивувало... Я замислився над...</p>		
14	1 хв	Домашнє завдання	<p><i>Обов'язкове загальне.</i> 1. Перечитати оповідання ще раз. Переказувати його зміст. <i>Обов'язкове на вибір.</i> 1. Зробити ілюстрації до твору. 2. Знайти інформацію про Леонардо да Вінчі. 3. Знайти цікаві факти «Темниці Джоконди». <i>За бажанням.</i> 1. Написати есе «Чи врятує краса світ?». 2. Вивчити вірш Ліни Костенко «Вже почалось, мабуть, майбутнє...» напам'ять.</p>		

7 клас

Тема.

Роберт Льюїс Стівенсон «Балада про вересовий трунок». Основний конфлікт балади. Утвердження духовної сили пиктів, їхнього героїзму в захисті національних цінностей. Символіка твору.

Мета (цілі):

Учень/учениця:

виразно читає текст балади,

висловлює власне враження про твір, емоційне ставлення до змальованих подій, героїв;

визначає основний конфлікт балади,

установлює, як у ключових моментах виявляються риси героїв, увиразнюється ідея твору;

характеризує образи героїв твору;

визначає символи балади;

поважає загальнолюдські чесноти, героїзм і відданість Вітчизні;

цінує власну свободу, гідність, засуджує рабство.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

Обладнання:

мультимедійна система, фліпчарт, маркери.

Ресурси ОДГ/ОПЛ:

1. Живемо в демократії : плани уроків з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / Р. Голлоб, Т. Хаддлестон, П. Крапф та ін. ; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук ; заг. ред. : Р. Голлоб, П. Крапф ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – 3-тє вид. – К. : Основа, 2016. – Т. 3. – 212 с.

2. Навчання демократії : збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р. Голлоб, П. Крапф ; пер. з англ. та адапт. Н. Г. Протасової. – К. : Основа, 2016. – Т. 6. – 100 с.

Ключові слова:

балада, свобода, рабство, патріотизм, самопожертва.

Хід уроку

№	Час	Структурний компонент уроку	Методи, прийоми (назва та опис)	Засоби (матеріальні, технічні)	Очікуваний результат з ОДГ/ОПЛ. Учень/учениця...
1	1 хв	Забезпечення емоційної готовності до уроку	Вправа «Сюрприз із долоні» (Учні відгадують, що може бути у долонях учителя.) Це є в кожного. Це нічого не коштує, але дає нам радість. Це те, без чого людина обійтися не може. Це приносить щастя в дім, породжує людську дружбу, це не можна купити, узяти в борг чи вкрати. Це забирає в нас лише одну мить, але залишається в пам'яті назавжди. Це збагачує тих, кому ми це даруємо, не збіднюючи нас. (Усмішка)		
2	2 хв	Актуалізація суб'єктного досвіду та опорних знань учнів	Вправа «Склади слово» Перед вами літери (О С Д Б О А В). Складіть слово, яке характеризує відсутність примусу, ситуацію, у якій ми можемо робити вільний вибір серед усіх можливих рішень. (Свобода) А яке слово характеризує любов до батьківщини, що включає в себе готовність стати на її захист та діяти в її інтересах? (Патріотизм) Які риси, на вашу думку, є визначальними для справжнього патріота?		
3	2 хв	Цілевизначення та планування діяльності	1. Оголошення теми й мети уроку. 2. Визначення індивідуальних цілей уроку, узгодження їх із загальними. Вправа «Незакінчене речення» Думаю, що на уроці дізнаюся про... Сьогоднішній урок буде цікавим, тому що... Я поглиблю знання про...		
4	5 хв	Опрацювання навчального матеріалу	1. Робота в групах. «Біографія митця». Об'єднавшись у три групи, учні виконували випереджувальне домашнє завдання. <i>I група:</i> скласти компакт-біографію письменника, визначивши найважливіші періоди його життєвого шляху. <i>II група:</i> скласти соціальний портрет письменника, визначивши чинники, що сформували його світогляд. <i>III група:</i> скласти мистецький портрет письменника.		
5	3 хв		2. Індивідуальні повідомлення учнів. <i>Історик</i> Пикти – найдавніший із народів, що населяли Шотландію. У жителів був звичай розмальовувати тіло малюнками і наносити татуювання, звідси і назва, що в перекладі означає «розмальований». Термін «пикти» застосовують щодо населення Шотландії в період III–IX століть, коли пикти сформувалися як один народ із розрізнених племен, судячи з усього різного етнічного походження й утворили Пиктське королівство. Мова пиктів не збереглася. 843 року королем пиктів став король скоттів. Йому вдалося об'єднати держави пиктів і скоттів у Королівство Шотландію. Незабаром унаслідок знищення та асиміляції пикти припинили своє існування як окремий народ. Деякі середньовічні джерела повідомляють про повне винищення пиктів кельтськими племенами скоттів (ірландського походження) у 839 році.		

		<p>Так чи інакше, вважається, що королівство пиктів і пикти як окремий народ зникли з історичної арени у 850 році.</p> <p><i>Літературознавець</i></p> <p>У графстві Галловей, на південному заході Шотландії, де, як уважали, цей загадковий народ знайшов свій останній притулок, віддавна побутував фольклорний прозовий переказ «Останній із пиктів», який і став першоджерелом балади Роберта Льюїса Стівенсона «Вересовий трунок».</p>		
6	7 хв	<p>3. Виразне читання.</p> <p>«Балади про вересовий трунок».</p>		
7	2 хв	<p>4. Словникова робота.</p> <p>Верес – вічнозелений кущ із дрібним і численним листям та лілово-рожевими або червоними квітками.</p> <p>Вересовий трунок – напій з вересу.</p> <p>Бровар – пивовар.</p> <p>Васал – підлегла, залежна особа.</p> <p>Нурт – вир, вододерж.</p> <p>Можновладець – правитель, володар.</p>		
8	8 хв	<p>5. Пленарна дискусія в групах.</p> <p><i>Учні об'єднуються у групи і обговорюють питання (3 хв):</i></p> <p><i>I група.</i> Яким було життя народу до приходу завойовників?</p> <p>Як змінилося життя пиктів після вторгнення шотландського короля?</p> <p>Якими словами й виразами користується автор для характеристики правителя шотландців?</p> <p><i>II група.</i> Яке ставлення автора до пиктів?</p> <p>Як ви вважаєте, пикти чинили опір шотландському можновладцю?</p> <p>Чого вимагає від пиктів шотландський король? Які умови їм ставить?</p> <p><i>III група.</i> Що не давало спокою королю після кривавої розправи над пиктами? Як змальовує автор останніх пиктів, які потрапили в полон?</p> <p>Чому старий пикт не видав таємниці приготування напою?</p> <p><i>IV група.</i> Якою була поведінка батька і сина?</p> <p>Як би ви пояснили вчинок батька стосовно рідного сина? Чи був інший спосіб вирішення ситуації?</p> <p>Як на вашу думку, чи вартий рецепт напою того, щоб пожертвувати найдорожчим?</p> <p><i>Запитання для всіх груп.</i> Чи можна вважати вчинок батька героїчним? Дайте своє тлумачення фіналу твору. За ким, на вашу думку, залишається моральна перемога?</p> <p>Після обговорення групи озвучують спільну думку щодо обговорюваних питань (<i>регламент 1 хв на групу</i>).</p>	<p><i>Розуміє важливість не насильницького, а конструктивного вирішення конфліктів;</i></p> <p><i>розуміє такі негативні прояви, як насильство, рабство, зневага до інших.</i></p>	
9	3 хв	<p>6. Гронування «Риси пиктів – риси короля».</p> <p>Пикти – волелюбні, непокірні, працьовиті, радіють життю, патріоти тощо.</p> <p>Король – жорстокий, можновладний, пихатий тощо.</p>		<p><i>Розуміє такі поняття, як свобода, патріотизм, гідність; розуміє такі негативні прояви, як насильство, рабство, зневага до інших.</i></p>

10	5 хв		<p>7. Створення візитівки балади. Назва твору – «Вересовий трунок». Автор – Роберт Льюїс Стівенсон. Рід, жанр літератури – ліро-епос, балада. Рік створення – 1890 р. Тема твору – розповідь про боротьбу пиктів проти завоювання та героїчну смерть батька і сина. Ідея – уславлення єдності й стійкості пиктів у боротьбі за утвердження права кожного народу на свободу та незалежність. Персонажі – шотландський король, пикти – батько і син.</p>		
11	1 хв		<p>8. Асоціативний ланцюжок. <i>(Учні добирають асоціації з твору до слова верес)</i> ВЕРЕС – любов до рідної землі, свобода, життя, пролита кров, незалежність, самопожертва.</p>		
12	6 хв	Рефлексивно-оцінювальний етап	<p>Дидактична гра «Сюжетні асоціації з цінностями» Учні об'єднуються у групи. Кожна група отримує картки із переліком цінностей: соціальний успіх, кохання, слухняність, безпека, мир, порядок, людська гідність, самоповага, рівність, повага до інших, чесність, родина, солідарність, відповідальність, справедливість, толерантність, свобода, конкуренція, здоров'я, патріотизм [2, с. 19]. Перегляньте ще раз текст балади. Визначте композиційні частини балади? З якими цінностями можна співвіднести кожну з частин. (4 хв) Експозиція – оспівування вересового напою, звичаїв пиктів. (Мир, свобода тощо) Зав'язка – напад шотландського короля, знищення пиктів. (Патріотизм) Розвиток дії – бажання можновладця дізнатися секрет приготування напою, поневолення батька і сина. (Свобода, справедливість) Кульмінація – батько кидає виклик ворогам, убивство сина. (Відповідальність, патріотизм) Розв'язка – смерть старого пикта. (Людська гідність, патріотизм, відповідальність) Яке зі слів ви можете співвіднести з усім твором? Що особисто для вас воно означає? Групи озвучують свій вибір. (2 хв)</p>		Усвідомлюють найважливіші цінності.
13	1 хв	Домашнє завдання			

8 клас

Тема.

Трагедія «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра. Історія створення. Конфлікт справжнього почуття і забобонів.

Мета (цілі):

Учень/учениця:

визначає жанрові особливості твору;

знає історію його створення;

аналізує ключові події I і II дій трагедії;

виявляє в ньому морально-філософські проблеми, конфлікт;

засуджує розбрат між людьми;

розуміє необхідність мирного вирішення конфліктів, цінність людського життя;

застосовує правило шести кроків до розв'язання конфліктів.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

Обладнання:

мультимедійна система, роздатковий матеріал 4.1 з Т. 3, ОДГ/ОПЛ, с. 105.

Ресурси ОДГ/ОПЛ:

1. Живемо в демократії : плани уроків з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / Р. Голлоб, Т. Хаддлестон, П. Крапф та ін. ; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук ; заг. ред. : Р. Голлоб, П. Крапф ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – 3-тє вид. – К. : Основа, 2016. – Т. 3. – С. 95, 105.

2. Навчання демократії : збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р. Голлоб, П. Крапф ; пер. з англ. та адапт. Н. Г. Протасової. – К. : Основа, 2016. – Т. 6. – С. 78-81.

Ключові слова:

трагедія, конфлікт, кохання, ворожнеча, Відродження.

Хід уроку

№	Час	Структурний компонент уроку	Методи, прийоми (назва та опис)	Засоби (матеріальні, технічні)	Очікуваний результат з ОДГ/ОПЛ. Учень/учениця...
1	2 хв	Мотиваційний етап	Інтерактивна вправа «Комплімент» Учитель підходить до першого учня і говорить: «Ти мені подобаєшся, тому що ти чемний». Учень повертається до сусіда й продовжує комплімент: «Ти мені подобаєшся, бо ти серйозний» тощо.		Забезпечення емоційної готовності до уроку.
2	7 хв	Актуалізація суб'єктивного досвіду й опорних знань учнів	Літературна дуель 1. Хронологічні межі доби Відродження охоплюють... (XV–XVIII) 2. Хто першим почав використовувати термін «Відродження»? (Джорджо Вазарі) 3. Яка країна є батьківщиною епохи Відродження? (Італія). 4. Течія в західноєвропейській культурі епохи Відродження, яка визнає людину найвищою цінністю у світі. (Гуманізм) 5. Назвіть видатних учених епохи Відродження. (Ніколай Коперник, Галілео Галілей, Джордано Бруно та ін.) 6. Назвіть відомих художників доби Ренесансу. (Рафаель, да Вінчі, Ботічеллі, Тиціан, Дюрер та ін.) 7. Де і коли народився Вільям Шекспір? (1564 року у Стретфорд-на-Ейвоні, Англія) 8. Скільки сонетів написав Шекспір? (154) 9. У яких драматичних жанрах працював Шекспір? (Трагедія, комедія, історична хроніка) 10. У який період творчості митця були написані трагедії «Гамлет», «Король Лір»? (Другий, 1601–1608) 11. Який із сонетів Шекспіра побудовано у формі гнівного, навіть саркастичного монологу, у якому герой не соромиться називати речі своїми іменами, вдаватися до грубих, образливих слів? (66) 12. Головною думкою сонета № 130 В. Шекспіра є ... (оспівування краси коханої)		
3	3 хв	Цілевизначення та планування діяльності	1. Оголошення теми й мети уроку. 2. Визначення індивідуальних цілей уроку, узгодження їх із загальними. Вправа «Дерево очікувань» Учасникам роздаються різнокольорові стікери, на яких кожен робить записи, чого саме він чекає від уроку. Після цього папірці прикріплюються на фліпчарті з зображенням дерева.	Стікери, фліпчарт із зображенням дерева	
4	2 хв	Формування предметних і ключових компетентностей	1. Робота з епіграфом. <i>Страшна тут ненависть; любов страшніше!</i> В. Шекспір Як ви розумієте зміст епіграфа? Яким чином ця думка розвивається у творі? Чи зустрічали ви в житті ситуації, які ставали на перешкоді коханню?		
5	5 хв		2. Пленарна дискусія в групах. <i>I група</i> – користуючись матеріалом із підручника та літературознавчим словником, доведіть, що «Ромео і Джульєтта» за жанром трагедія. <i>II група</i> – дайте обґрунтовану відповідь на питання «Чи не помилилися критики, зарахувавши трагедію «Ромео і Джульєтта» до комедійного періоду творчості митця?»		

6	5 хв		<p>3. Бесіда за змістом I і II дій. Яку функцію виконує пролог у композиції твору? Де ще можна зустріти використання такого прийому? Із якої події починається I сцена I дії? Чому саме з бійки? Хто намагався припинити сутичку? Розкрийте світ почуттів і переживань Ромео. Чому він почувався нещасним і шукав самотності? Хто такий Паріс? З яким проханням він звернувся до Капулетті? Скільки років було Ромео і Джульєтті? Які комічні епізоди є у перших двох діях? З якою метою вони введені? За яких обставин відбувається перша зустріч Ромео і Джульєтті? Як поведінка Тібальта свідчить про конфлікт двох родин?</p>		
7	3 хв		<p>4. Перегляд відеофрагмента II сцени з II дії (сцена під балконом). Закохані Ромео і Джульєтта переживають сильне потрясіння, коли дізнаються про те, що їхні батьки – закляті вороги, а вони, їхні діти, мимоволі – представники двох ворожих таборів. Знайдіть у тексті II сцени II дії слова, що свідчать про ворожість двох родин, про наміри закоханих не коритися обставинам, рішуче боротися за своє кохання.</p>	Проектор	
8	1 хв		<p>5. Слово вчителя. Юнак і дівчина з двох ворожих родин покохали один одного. Їхнє кохання – не просто пристрасне почуття, яке не визнає жодних перешкод, але й почуття, що збагачує душу. Їхнє кохання – нестримне, чисте і героїчне – триває лише декілька днів і протистоїть давнім поглядам середньовічної упередженості, під владою якої перебувають Монтеккі і Капулетті. Визначимо основний конфлікт твору. Спершу з'ясувавши, що ж таке конфлікт у психології та літературознавстві, а після цього, скориставшись методикою 6-ти кроків, з'ясуємо його сутність та способи вирішення.</p>		
9	4 хв		<p>6. Індивідуальні повідомлення учнів «Конфлікт».</p> <p><i>Психолог</i> Конфлікт (лат. conflictus – зіткнення, сутичка) – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями. Залежно від сфери життєдіяльності людей він поділяється на: виробничі, громадські, політичні, побутові. Причини виникнення конфліктів: соціально-політичні та економічні; соціально-демографічні – які відображають розбіжності між людьми, зумовлені їхньою статтю, віком, належністю до етнічних груп; соціально-психологічні – тобто явища в соціальних групах (взаємин, лідерства, настрої); індивідуально-психологічні – тобто індивідуальні особливості особистості (здібності, темперамент, характер).</p> <p><i>Літературознавець</i> Конфлікт – суперечність, протистояння, схований двигун сюжету. Творчо трансформовані уявою митця відповідно до його задуму, конфлікти реалізуються передусім у сюжеті. Тому сюжет трактують як форму художнього освоєння і здійснення конфлікту. Залежно від динаміки зародження, визрівання, розгортання, загострення і розв'язання конфлікту виділяють компоненти сюжету (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка). Художній конфлікт, як створений письменником енергоносієм художнього світу, має в собі зародок цілісності твору, авторського світобачення, естетичну мотивацію всіх компонентів твору.</p>		Розуміє поняття «конфлікт».

10	6 хв		7. «Підхід шести кроків до вирішення конфліктів» [1, с. 105]. Учні об'єднуються у 4 групи, отримують роздатковий матеріал заповнюють таблицю, аналізуючи конфлікт родин Монтеккі й Капулетті.		Визначає конфлікт твору, коментує його наслідки; розуміє необхідність мирного вирішення конфліктів; уміє працювати в групі.
11	4 хв		8. Презентація результатів роботи учнів.		
12	1 хв	Рефлексивно-оцінювальний етап	1. Слово вчителя. Ми переконалися в тому, що конфлікт та протиріччя двох родин лише поглиблювалися протягом розвитку дії. Трагічні події розвивалися дуже швидко, і примирення родів відбулося лише після загибелі молодих людей. Яка ціна цього примирення? Чи є переможці?		
13	1 хв		2. Робота з епіграфом. Як можна по-іншому трактувати зміст епіграфа? Що ж все-таки перемагає - ворожнеча і ненависть чи чисте щире кохання?		
14	1 хв	Оцінювання роботи учнів			
		Домашнє завдання			

9 клас

Тема.

Гарпер Лі «Убити пересмішника». Моральні ідеали у творі.

Мета (цілі):

Учень/учениця:

знає основні відомості про життєвий і творчий шлях американської письменниці Гарпер Лі;
виявляє актуальні проблеми, теми в романі «Убити пересмішника», їхній зв'язок із проблемами суспільства, історії, культури, існування людини, її морального вибору;
визнає рівність усіх;
розуміє, яку роль відіграють стереотипи й упередження у житті людей.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

Обладнання:

мультимедійна система, роздаткові картки, лист Тома Робінсона, фліпчарт, маркери.

Ресурси ОДГ/ОПЛ:

1. Живемо в демократії : плани уроків з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / Р. Голлоб, Т. Хаддлестон, П. Крапф та ін. ; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук; заг. ред. : Р. Голлоб, П. Крапф ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – 3-тє вид. – К. : Основа, 2016. – Т. 3. – 212 с.
2. Навчання демократії : збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р. Голлоб, П. Крапф ; пер. з англ. та адапт. Н. Г. Протасової. – К. : Основа, 2016. – Т. 6. – 100 с.

Ключові слова:

соціальна нерівність, дискримінація, упередження, расизм.

Хід уроку

№	Час	Структурний компонент уроку	Методи, прийоми (назва та опис)	Засоби (матеріальні, технічні)	Очікуваний результат з ОДГ/ОПЛ. Учень/учениця...
1	2 хв	Забезпечення емоційної готовності до уроку	<p>«Формула уроку» Учні складають формулу своєї майбутньої діяльності на уроці, використовуючи умовні позначення всіх якостей, що необхідні для плідної роботи, та усно розшифровуючи їх.</p>		
2	7 хв	Актуалізація суб'єктного досвіду й опорних знань учнів	<p>1. Робота в групах з картками. I група. Стисло проаналізуйте біографію Гарпер Лі. II група. Доведіть, що «Убити пересмішка» за жанром роман. III група. Визначте автобіографічні аспекти твору. IV група. Поясніть назву роману «Убити пересмішника».</p>		Дотримується правил спілкування в групі; толерантно ставиться до точки зору інших.
3	2 хв		<p>2. Робота з епіграфом. «У кінцевому підсумку всі люди один одному рівні – тільки не завжди, не скрізь і не в усьому». Владислав Гжегорчик</p> <p>«Не можна зрозуміти людину, поки не влізеш у її шкуру». Гарпер Лі</p> <p>Як ви розумієте ці слова? Спробуємо це дослідити на основі роману «Убити Пересмішника».</p>		
4	2 хв	Цілевизначення та планування діяльності	<p>1. Оголошення теми й мети уроку. 2. Визначення індивідуальних цілей уроку, узгодження їх із загальними. (Учні отримують картки з цілями уроку, вибирають із запропонованих особистісно значущі і доповнюють власними)</p>		
5	3 хв	Етап опрацювання навчального матеріалу	<p>1. Мозковий штурм «Стіна тиші» [2, с. 60]. Учні об'єднуються у групи. Кожна група мовчки на аркуші паперу виписує проблематику повісті. Учні можуть доповнювати, уточнювати написане іншими. Через 2 хв групи презентують результати роботи.</p>	Аркуші паперу, маркери.	В умовах жорстких правил учні отримують більше свободи на висловлення власної думки, зокрема ті, хто соромиться публічно виступати.
6	2 хв		<p>2. Слово вчителя. Усі люди рівні, але не однакові. Це факт, який призводить до того, що люди проводять кордони на карті людства і звертають увагу на відмінності між ними, які, на їхню думку, вкрай важливі. Коли проводять кордони, які не лише розділяють групи людей, а й припускають, що одна група краща (гірша) за іншу тільки через належність до певної раси, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні погляди чи національне й соціальне походження, це є дискримінацією. У словнику дискримінація (від латинського <i>discriminatio</i> – виокремлювати, розрізняти) визначається як обмеження або позбавлення прав певної категорії громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями. Адже ми знаємо, що несправедливе ставлення до когось можливе і залежно від віку, статі, етнічної належності, зовнішності, фізичних вад тощо. Дискримінація передбачає обмеження деяких людей у правах, виключення їх із суспільства, громадського або суспільного життя.</p>		Розуміє поняття «дискримінація».

		Люди, яких дискримінують, завжди відчувають себе відірваними, відштовхнутими, скривдженими або пригнобленими. Випадки дискримінації нерідко стають причинами міжособистісних, суспільних та міжнародних конфліктів. Міжнародна спільнота намагається подолати прояви дискримінації як на міжнародному рівні, так і в окремих країнах. Упродовж останніх десятиліть багатьма країнами, зокрема й Україною, підписано міжнародні угоди, що забороняють усі форми расової дискримінації, обмеження прав жінок, дітей тощо.		
7	3 хв	<p>3. Індивідуальне повідомлення учня «Расова дискримінація».</p> <p>У 1890 році виник збірник законів і правил, який отримав назву «Закони Джима Кроу», за ним чорношкірі американці позбавлялися громадянських прав, піддавалися гонінням і вважалися людьми другого сорту. Місцева влада запроваджувала комендантську годину для чорношкірих і вивішувала таблички «Тільки для білих» або «Для кольорових» у парках, школах, готелях, туалетах, біля питних фонтанчиків та у всіх видах транспорту. Шлюб між білими й афроамериканцями були протизаконні. Жорстоке насильство над чорношкірими, тортури перетворилися на публічні видовища. Білі сім'ї приводили дітей подивитися на лінчування, а торговці пропонували частини тіл жертв у якості сувенірів. За період законів Джима Кроу з 1889 по 1930 роки у Сполучених Штатах лінчували понад 3700 чоловіків і жінок.</p>		Розуміє поняття «расова дискримінація», її негативні прояви.
8		<p>4. Ситуативне моделювання «Історія Тома Робінсона».</p> <p>(Учитель зачитує лист, що надійшов від Тома Робінсона).</p> <p>«Добрий день, жителі XXI століття.</p> <p>Я, Том Робінсон, чорношкірий американець, якого звинувачують у тому, чого я не робив. Ця Мейєла Юел сама до мене чіплялася, але я чесний чоловік, який любить і цінує свою родину. Суд присяжних, який складався тільки з білих, проігнорував докази Атикуса Фінча, мого адвоката. Як говорить мій захисник містер Фінч: «Не розумію, чому розумні люди впадають у буйне божевілля, як тільки справа торкнеться негра ... просто зрозуміти не можу». Атикус – мудрий юрист, добре знає закони штату і, хоч присяжні все одно винесли мені смертний вирок, він сподівається виграти апеляцію. Він один з небагатьох білих, який справді вважає, що всі люди рівні, незалежно від кольору шкіри і соціального стану, хоче змінити світ, намагається примусити жителів містечка Мейкомба дивитись по-іншому на людей із різних соціальних прошарків і національностей. Я дуже вдячний містеру Фінчу за захист, але всі мої сподівання марні, я хочу втекти із тюрми. Можливо, мені це вдасться. Сподіваюся, що з роками таке негативне явище, як расова дискримінація зникне.</p> <p>Прощайте».</p>	Конверт із листом.	Розуміє негативні наслідки дискримінації, упереджень та стереотипів.
9	7 хв	<p>5. Обговорення питань про дискримінацію.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Як насправді склалася подальша доля Тома Робінсона? - Про які риси Атикуса Фінча згадано в листі? - До кого ще у творі були застосовані упередження? <p>Яку роль вони відіграють у його житті?</p> <p>Учитель знайомить дітей зі ст. 14 Конвенції про захист прав людини та ст. 2 Загальної декларації прав людини.</p> <p>Чи стосуються ці тексти Тома Робінсона?</p> <p>Чи трапилась би така історія, якби були вже ці документи?</p> <p>Чи може таке трапитися у нашій країні, не обов'язково з чорношкірою людиною?</p>		

10	3 хв		6. Словесне малювання «Образ Артура Редлі».		
11	1 хв		7. Слово вчителя. Люди не завжди видаються такими, як на перший погляд. Втручання Артура Редлі, завдяки якому рятується Джим і Всевидько, дозволяє дівчинці іншими очима подивитися на Опудала. Може бути, вперше в житті вона намагається «влізти в його шкуру і походити в ній», коли стоїть під вікнами будинку Редлі. І зовсім несподівано для себе подорослішала Джин-Луїза: вона починає розуміти право людини жити так, як їй хочеться, як вважає за потрібне. З жахливого Опудала Артур перетворюється на нещасну людину, яка також потребує людської участі й любові...		
12	4 хв		8. Обговорення. Як можна пояснити назву роману, беручи до уваги образи Тома Робінсона та Артура Редлі? Яким чином виховує своїх дітей Атикус Фінч? Чи згодні ви з такою батьківською педагогікою? Які моральні цінності він їм прищеплює? Що цінує родина Редлі? Чи згодні ви з таким способом життя?		<i>Висловлює судження щодо необхідності визнання рівності усіх, незалежно від соціального статусу, раси тощо; розуміє роль стереотипів та упреждень у суспільстві.</i>
13	1 хв	Рефлексивно оцінювальний етап	1. Робота з епіграфами. Як ви розумієте зміст епіграфів наприкінці уроку? Чи змінилися ваші погляди?		
14	6 хв		2. Вправа «Відмінності» [2, с. 35]. Учитель пише на великому аркуші паперу максимальну кількість видів відмінностей між людьми. Учні діляться на чотири групи. Кожна команда пише окремий вид відмінностей: – Фізичні відмінності. – Психологічні відмінності. – Соціальні відмінності. – Культурні відмінності. Учні міркують над відмінностями між людьми: – «Я усвідомлюю, що знаю... – ... але я навчив(ла)ся... – Моїм найбільшим здивуванням було...»		<i>Цінує різноманітність, толерантно ставиться до інших.</i>
15	1 хв	Домашнє завдання			

«Методичні рекомендації щодо запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти: Зарубіжна література» адресовано вчителям, які викладають предмет «Зарубіжна література» та бажають ефективно впроваджувати наскрізну змістову лінію **«Громадянська відповідальність»** на своїх уроках у 5–9 класах.

Наскрізна лінія «Громадянська відповідальність» забезпечує розвиток соціальної та громадянської компетентностей, розкриває суть поняття «відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

Метою вивчення наскрізної лінії **«Громадянська відповідальність»** є формування відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи та механізми їх функціонування, а також важливість національної ініціативи. Ця наскрізна лінія освоюється через колективну діяльність – дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти та ін., що формує в учнів готовність до співпраці, толерантність, сприяє усвідомленню рівних прав і можливостей у демократичному суспільстві.

«Методичні рекомендації щодо запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти: Зарубіжна література» є частиною серії методичних рекомендацій для вчителів початкових класів, педагогів-організаторів, класних керівників, вчителів, які викладають навчальні предмети: українська мова, українська література, **зарубіжна література**, іноземна мова, інформатика, математика, фізика, історія та правознавство, географія, біологія та природознавство, економіка, хімія, охорона здоров'я, трудове навчання, фізична культура, мистецтво.